

Séta a főváros által megvásárolt Károlyi-palotában

Az egyetemutcai palota a 48-as szabadságharcnak központjában.
A Károlyi-honvédhuszárezred felállításának története. Jellasich és Haynau
a Károlyi-palotában

A főváros az elmúlt héten ötmillió pengő ellenében birtokába vette a Károlyi-palotát. Hatalmas épülettömb ez, a város szívében igen nagykiterjedésű parkkal, amely eddig a Károlyi-nemzetség tagjainak szolgált hajlékul, ezentul azonban a közé és különösen parkja jelent áldást a Belváros lakossága részére, mert ott még csak nagyobb téren sem kínálkozik a friss levegő, kert, park pedig alig van. A palota megvásárlásának tényével azonban történelmi jelentőségű hely jut a főváros tulajdonába.

Különösen a negyvennyolcas szabadságharcokkal kapcsolatos időben játszódtak le olyan események a Károlyi-palotában, amelyek mindenkor dicsőséges lapjai lesznek a magyar történelemnek. Magában a palotában is vannak történelmi jelentőségű tárgyak, nem csak azért, mert itt élt a szabadságharc mozgalmas időinek több hőse, innen vitték halállal járó fogságába *Baththyány* Lajos grófot, az első alkotmányos magyar miniszterelnököt, itt állította ki a Károlyi-nemzetség akkor élt tagja, *István* gróf a róla elnevezett, nyolcszáz főből álló huszárezredet. Már a szabadságharc kitörése előtt is ebben a palotában beszéltek meg a nemzet érdekeit szolgáló közérdekű kérdéseket. *Károlyi* István gróf, a szabadságharc egyik lelkes hőse, *Széchenyi* István gróffal együtt járta a negyvenes évek elején a külföldet és tanulmányozta a nyugati országok berendezkedését. Tanulmányutjáról visszatérve, összehasonlításokat tett a magyar viszonyokkal és a felső táblán való szereplései alkalmával mindenkor a mágánások haladó csoportjának volt az élén.

Egyike volt azoknak a főuraknak, akik

még a negyvennyolcas reformkorszak előtt foglalkoztak a jobbágyság kérdésével és eszegrádi birtokán élő jobbágyait felszabadították.

A Károlyi-palota a magyar történelem sok nagy eseményének volt helyszíne. Az épület ma is úgy áll, ahogy vagy százötven év előtt felépítették. A kommun óta azonban idegenek is lakják. *Huszonnyolc lakója van most a Károlyi-palotának* és az első emeleten csak azok a nagy termek mentek lakóktól és hivataloktól, amelyek éppen történelmi eseményeknek voltak a tanui. A bejáráttal szemben van a tükörterem, amely tánctermül is szolgál fogadások és bálók alkalmával. Ettől jobbra a könyvtárszoba beépített könyvtárszékényekkel. *Eznek közepén áll az az íróasztal, amelyet Haynau is használt.* Ezen írta alá *210 magyar hazafi halálos ítéletét.* A falakat az elsőemeleti termekben nehéz selyembrokát tapéták fedik. Ezeket a selymeket a ház felépítésekor helyezték el a falakon és azóta díszítik azokat. Az idő sem tudta kikezdeni, ma is főkéletes szépséggel tündökölnek. A könyvtárszoba mellett van az a szoba, mely hálószobául szolgált évtizedeken keresztül. Innen hurcolták el *Baththyány* Lajos gróf miniszterelnököt, hitvese, *Zichy* grófnő mellől. A baldachinos ágy szinte érintetlenül áll a helyén, a körülöböző nemzedékek tisztelettel nézték és soha el nem mozdították.

A Károlyi-palotában lejátszódtott esemé-

nyek képét a legjobban *Csécsei-Nagy* Miklós udvari tanácsos, fővárosi törvényhatósági bizottsági tag foglalta keretbe, amikor a főváros közgyűlésén indítványozta, hogy a Károlyi-palota tűzfalába helyezzenek el emléktáblát a negyvennyolcas időkkel kapcsolatos események megörökítésére. Elmondotta ebben a beszédében, hogy 1848 október 2-án ebben a palotában ajánlotta fel *Károlyi* István gróf, akit «a főthi gróf» néven ismertek kortársai, összes arany- és ezüstkészletét a nemzeti hadsereg felállítására. Nem volt ez az első áldozatkész gesztusa, mert amikor *Széchenyi* István gróf a Magyar Tudományos Akadémia megalakítására tett indítványt, negyvenezét forintot ajánlott fel erre a célra.

A Károlyi-huszárezred megalapítása

A honvédhadsereg megszervezése idején egész huszárezred felállítását vállalta magára. Ennek történetét *Csécsei-Nagy* Miklós megírta és érdekes képét adta meg az akkori idők lelkeségének.

Főt gavallér ura, azután, hogy husz mázsa régi ezüstöt tett le a honvédelem oltárára, maga is két fiával, az akkor 22 éves *Edével* és az alig 16 esztendő Sándorral, kardot kötött és elrendelte, hogy birtokairól az összes fegyverfogható gazdatisztek, a fiatalabb cseledek csapjanak fel honvédeknek. A nemes példától meghatottan írta meg akkor *Wesselenyi* Miklós báró *Kossuth* hírlapjában «Nyílt level gróf *Károlyi* Istvánhoz» címmel hódoló szöveget, amely olyan feltűnést keltett, hogy *ezrével jelentkeztek önkéntesen honvédeknek a haza védelmére a polgárok.* A levél megjelenése után

Károlyi 1848 októberében felállított, felruházott, felfegyverzett és lovakkal ellátott egy hat századból és 800 főből álló huszárezredet,

amely a 16-os számot kapta és tulajdonosa nevére *Károlyi-huszárezrednek* nevezték. A toborzás kizárólag Pest megye területén folyt, ősi szokás szerint muzikaszó mellett. A toborzózenét Pest vármegye komenciós tábori zenekara, a híres *Beló* Laci *albertirsai* primás bandája szolgáltatta, amely azután a táborba is elkísérte az ezredet. Oly nagy volt a lelkesedés, hogy két hét alatt együtt volt az ezred. Minden huszár 30 pengő foglalatot kapott. Egyenruhákat és felszerelést, amit akkor már készen lehetett kapni, a debreceni nagyvásáron szereztek be, a hiányzó dolgokat pedig a honvédelmi kormány pótolta. A huszárok a derékegyházi és más *Károlyi*-mensekből kaptak lovat. Akinek innen nem jutott, száz ezüst forintot kapott lóvásárlásra. A ló azután a katonának maradt birtokában. Öt hónapig tartott az ezred kiképzése, mert különösen a sok keményszájú, tötrelennyaku, ijedős remondaló belovaglásával volt sok baj, de a nehézségek leküzdése után az ezred 1849 tavaszára teljesen harcra kész lett és a tavaszi hadjáratban már részt is vett. A tisztikar tagjai az ezred megalakulásakor egykoru feljegyzések szerint a következők voltak: ezredes és parancsnok a még élő *Rohonczy* Gida édesatyja, *Rohonczy* Lípót, alezredes *Salamon* Tódor, őrnagyok *Pá-*

Haynau és Jellasich a Károlyi-palotában

A szabadságharc után a császári sereg vezérel pesti bevonulásuk után mindig a Károlyi-palotába kívántak megszállni. Negyvenkilenc január 5-én vonult be Jellasich Pestre és akkor negyven szobát foglaltatott le a maga számára. Jellasich személyesen jelent meg először a palotában, de

Szapáry Antal gróf, Károlyi István segéd-tisztje kiutasította onnan.

Másnap feltűzött szurony katonák foglalták le a Jellasich által kívánt negyven szobát, Szapáry Antal pedig letartóztatták. Három nappal később Károlyi György grófot fogták el és vitték a Neugebäudeba, mert nem tett hódoló látogatást Jellasichnál. A szabadságharc szomorú befejezése után 1849 július 11-én Haynau vonult be a palotába és ott lakott 1850 július 19-ig. A Károlyiak irásztalán írta alá a 210 halálos ítéletet. Az irásztalant emléktáblával látták el. A palotában élt a 48-as idők két legnemesebb honleánya, Bathhány Lajosné és Károlyi Györgyné, akiket Petőfi énekel meg „Látjátok-e a két tündéri virágot” című ódájában.

A palota később is mindenkor középpontjában állott a magyar főúri társadalom életének. Számos bált és estélyt rendeztek benne és az épületet sohasem bolygatták meg. Mint hitbizományi vagyonrész Károlyi Mihály grófnak került a tulajdonába, aki pesti tartózkodása alatt ott lakott. A palotába a háboru előtt való évig nem vezették be még a villanyvilágítást sem, hanem azokat az ősi gyertyatartókat használták, amelyeket a palota megépítéskor szereztek be. Amikor Károlyi Mihály grófot az OMGE elnökévé választották meg, estélyt adott, ekkor még nem volt villanyvilágítás, hanem több száz gyertya égett és az ehhez a világításhoz már nem szokott nemzedék meg is ütközött rajta, mert a gyertyatartókból, bár védőszerkezettel voltak ellátva, lecsepegett a stearin és föltött ettől az estélyi ruhákon. Amikor Károlyi Mihály gróf eljegyezte Andrássy Katinka grófnőt, rendelt el a palota restaurálását és akkor vezették be a villanyvilágítást, úgy, hogy a régi gyertyatartókat szerelték át csillárokká. A háboru vége felé, a nemzeti tanács megalakulásakor Károlyi Mihály a palotában tartotta bizalmas megbeszéléseit fegyvertársaival és a forradalom kirobbanása előtti utolsó napokban itt jelentkeztek katonatisztok és más funkcionáriusok és ajánlották fel közreműködésüket Károlyi Mihály grófnak.

A kommuné alatt a palotát a bolsevisták kerítették a hatalmukba és munkáscsaládokat telepítettek be a pompás termekbe. A kommuné után különböző új alakulatok foglalták le benne maguknak helyiséget. Egy ideig a keresztény gazdasági pártnak is itt voltak a klubhelyiségek, itt székelt a Károlyi-hitbizomány zörgöndöksége is. Most már a fővárosé a palota, egyelőre azonban még nem történt intézkedés a termek felhasználásáról illetőleg.

Szegény gyerek csak pólyás korában lakik jól

Egy délelőtt a Stefánia-rendelőben. Aki a Cséri-szeméttelen könyörög egy kis helyért — Az utolsó fillér is házbérré kell!

Véletlenül jár az arra. Sivár hely, a külső Váci-ut környéke. Tutaj-utca. Gyárak és műhelyek. Az utcákon alig jár ember, ezen a környéken nem sétálnak a déli napsütésben. Kinek munkája van, dolgozik, akinek nincs, az munka után szaladgál. A távolban az elhanyagolt Duna partja. Egy hatalmas sárga iskolaépületbe (a Berzencei-utca sarkán) egyre-másra fordulnak be asszonyok, kisgyerekek a karjukon. Mi az? Csak nem járnak iskolába már a csecsemők is? Ámbár rohamosan fejlődő kultúrétünkben minden megtörténhet, ugy-e?

Odamegyek a kapuhoz s látom a táblát: Országos Stefánia Szövetség Anyák és Csecsemők Védelmére. Ha már a vélelenn erre vitt, — gondolom, — bemegyek és megnézem, hogyan dolgozik ez a Stefánia. Sokat hallottam már róla, meglehetősen ösmerem szociális feladatait és tudom, hogy a rászorulókat ezrei kaptak már tanácsot, segítséget innét. Hogyan csinálják?

Lépcsők visznek le a szuterénbe. A váróban anyák és gyerekek. A váró tágas, jól fűtött, tiszta. A babák egy része sir, másik része nevet. Zsongó hangzavar. Két fehér főkötős védőnő. Egyik fogadja az érkezőket. Szíves szóval, ösmerően, kedvesen. A tágas terem közepén hatalmas asztal, rekeszekre osztva. Jól méretezett, kényelmes kis pólyahelyek. Itt vetkőztetik a soronlevő babát. A védőnő segít.

A sarokban nagy íróasztal, rajta a csecsemőmérleg. Az íróasztal mögött ül a másik védőnő, előszedi a gyerek törzslapját, megméri s jegyzi az eredményt. Most aztán mehetünk a doktor bácsi elé!

Azok, akiknek várakozniuk kell, halkán beszélgetnek. Panaszokkal, sóhajokkal telik meg a nagy fehér szoba; — Istenem, mennyi a gond, micsoda rettenetes suly a szegénység, hogy úgy meggöngyösd némelyik asszony! Legtöbbjük sápadt, korán fonyadt, elhasznált.

Odalépek a védőnőhöz és bemutatkozom. Szeretném látni, hogyan dolgoznak, — mondom. — Szabad?

Leplezetlen örömmel fogad: — Ó, a legnagyobb örömmel megmutatunk mindent, — mondja, — a doktor ur is örülni fog, biztosan.

— Először csak önmagukról mindent, — mondom mosolyogva, mire elhárító mozdulatot tesz a kezével: — Rólunk? Semmit. Ha csak azt nem, hogy csaknem valamennyien letört uriaszonyok vagyunk. A védőnői állásra négy polgári nem elég. Övönői, tanítóknői oklevél, vagy hosszabb gyakorlat orvos mellett, ez az előfeltétel. Akkor még jön a tízhónapi kurzus. Ezután kezdünk dolgozni.

S hogyan kezdik? Nem fogadják bizalmatlanul önöket?

— Ó, de mennyiszert! Eleinte különösen! Tanácsból nem él meg az ember, — mondják dühöse.

Most már megszokták ugyan, hogy vagyunk s meg is szerettek bennünket. De még így is nagy tapintattal kell dolgoznunk. Kivált, ha valakinek jobban megy a sora. Az valósággal indignálódik, mikor elmegyünk hozzá. Tudja ő a gyerekeit nélkülünk is nevelni! — mondja. Persze, elküldeni nem hagyjuk magunkat. Szép szó... szép szó... szép szó. Ez az egyetlen fegyve-

dása alatt ott lakott. A palotába a háboru előtt való évig nem vezették be még a villanyvilágítást sem, hanem azokat az ősi gyertyatartókat használták, amelyeket a palota megépítéskor szereztek be. Amikor Károlyi Mihály grófot az OMGE elnökévé választották meg, estélyt adott, ekkor még nem volt villanyvilágítás, hanem több száz gyertya égett és az ehhez a világításhoz már nem szokott nemzedék meg is ütközött rajta, mert a gyertyatartókból, bár védőszerkezettel voltak ellátva, lecsepegett a stearin és föltött ettől az estélyi ruhákon. Amikor Károlyi Mihály gróf eljegyezte Andrássy Katinka grófnőt, rendelt el a palota restaurálását és akkor vezették be a villanyvilágítást, úgy, hogy a régi gyertyatartókat szerelték át csillárokká. A háboru vége felé, a nemzeti tanács megalakulásakor Károlyi Mihály a palotában tartotta bizalmas megbeszéléseit fegyvertársaival és a forradalom kirobbanása előtti utolsó napokban itt jelentkeztek katonatisztok és más funkcionáriusok és ajánlották fel közreműködésüket Károlyi Mihály grófnak.

A kommuné alatt a palotát a bolsevisták kerítették a hatalmukba és munkáscsaládokat telepítettek be a pompás termekbe. A kommuné után különböző új alakulatok foglalták le benne maguknak helyiséget. Egy ideig a keresztény gazdasági pártnak is itt voltak a klubhelyiségek, itt székelt a Károlyi-hitbizomány zörgöndöksége is. Most már a fővárosé a palota, egyelőre azonban még nem történt intézkedés a termek felhasználásáról illetőleg.

— Ezek a gyerekek nem betegek, — mondja barátságosan a főorvos, — hiszen a Stefániának tulajdonképpen nem a gyógyítás, hanem a prevenció a célja. Azzal, hogy felállítottuk a rendelőket, rászoktattuk a szegény néposztályt arra, hogy egyáltalában orvos is van a világon. Valóságos jégtörőmunka volt megtörni a bizalmatlanságukat. Ma már szívesen hozzák el az anyák hetenként kisgyermeküket. Akinek szegénységi bizonyítványa van, az tápszer kap, azonkívül menhelyszélgelyre utaljuk.

— 190 rendelő van az országban. Ebből Budapesten tizenkilenc. Ezekkel a rendelőkkel már eddig is erősen lenyomtuk a gyermekhalandóságot. S megszaporodott a gyermeküket tápláló anyák száma. Mert hisz a Stefániának másik főcélja, hogy az anyák maguk táplálják gyermekeiket. Segélyt is csak ezeknek utal ki. Ideális volna, ha a rendelők mellé bölcsődéket állítana fel az állam, s úgy hallottam, hogy szó is van erről.

— De nemcsak a gyerekek jó egy ilyen rendelő, — folytatja a főorvos, — hanem az anyának is. Idejön, itt már ismerik őt, tudják a sok buját, baját, kipanaszkodja magát, s a védőnő a legmesszebbmenő utakon segíti őt. A védőnő néha kibékíti a férjével, néha házasságot kovácsol össze, ritka szerencsés esetekben még elhelyezést is talál.

— Hogy a Stefánia működése milyen irányú, annak illusztrálására tessék elolvasni egy üres törzslapot. (Olvasom):

Lakás, ahol a csecsemő él: Tágas? Szűk? Tiszta? Rendes? Piszkos? Rendetlen? Száraz? Világos? Nedves? Sötét? Szellőztethető? Nem szellőztethető? Fapadló? Földes? Kőpadló? Hányan laknak együtt a csecsemővel? Hány ágy van? Hány személynek? Hol alszik a csecsemő? Konyhában? Szobában? Miben alszik? Főznek-e a szobában? Stb.

Ennyi körültekintéssel és ilyen precizitással állítja fel az iv a többi kérdéseket is. Anyagi és szociális helyzetét a szülőknél.

— Így azután, ha a csecsemőt behozzák ide, már mindent tudunk, s amennyire erőnk től telik, segítünk rajtuk. Segélyeink: Tej, ebéd, anyának tápszer, csecsemőnek póltápszer, csecsemőkelemlénye, ruhasegély, hintőpor, szappan, szoptatási jutalom, orvosság, gyorssegély.

— Mibe halnak meg a környéki gyerekek? — Nem fertőző betegségek. Legtöbbször a nyomorúságos lakásvizonyokkal kapcsolatos bajok, légzőszervi megbetegedések viszik el őket!

A lakás! Ez a szegény ember legnagyobb tragédiája, létkérdése, örökös Damoklész-kardja! A szegénynek mindene a házbérré megy!

— Az anyai szeretet nagyon erős, még a legszegényebb rétegél is. Csak a leány-anyaknál látjuk, hogy sokszor nyűg nekik a gyerek, de hát ez magától értetődik. Apa nincs, a lánynak keresni kell, s a csalódás, amin keresztül ment, gátoló lelki momentum a gyermekkel szemben. A férfiak jobban meggondolhatnák, hogy lelkiismeretlenül beléhaajzoljanak lányokat ilyen kétségbejuttató helyzetekbe!

— No mi van édes szivem? Itt a kicsike? Ohó, ezen a héten csak tíz dekát hizott? Hát az hogyan lehet? Vagy úgy: megkezdte nála a huslevest. Persze.

Mig így beszél az orvos, a gyerek ott kalimpál előtte, s a legnagyobb bizalommal türi, hogy lépét, máját kitapogassa, tüdejét, szívéreését kihallgassa a doktor bácsi. Látszik, hogy ösmeri ő már ezt a helyet és tudja, hogy nincs itt mitől félni.

S mikor az asszony kivitte a gyermeket? — Szép szó — szeretet — szelídség. Minél szegényebb a páciens, annál nagyobb szeretettel és melegséggel kell bánni vele. Én azt tartom, hogy a jómódu ember változathat orvost, ha elégedetlen, de a szegény, aki rám van szorulva, kénytelen eltűrni még a gorombaságot is. S az ilyen helyzettel visszaélni beestelenség volna.

— De nemcsak a kimondottan szegény osztály hozza el a Stefániába a gyermekét. Sok a középosztályu páciensünk is, tisztviselők, mérnökök. Hogy mennyire megszerették a Stefánia-rendelőket, arra bizonyosság, hogy némelyik délelőtti negyven-negyvenöt gyereket is megnéznünk.

Nagy munkát végez a Stefánia, s ez a tisztaság, ez az emberség, ez a szeretet, amit ennek az intézménynek embereink érzek, — ez az, ami előtt meg kell állani pár meleg szóval.

Bucsuozna a humánus gondolkodásu, kedves főorvostól s mikor a várószobán át kifelé megyek, megnézem a gyerekeket. Szomorú érdekesség! A karonülő, szopós csecsemők szépek, dundik kövérek. Még nem szűnnek egy kis kenyérért, még nem ismerik az éhezést. Anyjuk táplálja őket. De azok a kicsik, akik ott az anya szoknyájába kapaszkodva jöttek el, azok véznák, zöldek, nagy szemük és kis arcuk van, ezek már proletárgyerekek, éhesek!

Beszélgetek az egyik asszonnyal. Őt gyereke van s alig telik nekik száraz kenyérré! Csak ez az egy, ez a kicsi, ez nem ismeri még a nyomorúságot. — Bár szoptathatnám vagy öt évig! — sőhajt keserűen s míg a csecsemőre néz, szemében ott van már a víziós tudat, hogy addig, amíg szoptatja, jóllakik a gyerek, de mi lesz aztán, ha majd ez a kis száj is kenyeret kér, kenyeret, amiből már eddig is olyan vékony szelet jutott egyjűkrel!

Simán Erzsébet

Kocsimosás glaciékeztübei.

A magyar huszárezredek elit csapatának fűszikarára a fegyverletétel után igen szomorú sors várt. Haynau különös dühvel vetette rá magát erre az ezredre, amely 800 jó lovassal szaporította a honvédséget. A világi fegyverletétel után különösen szomorú sors várt az ezred vitéz parancsnokára Rohonczy Lipót ezredesre, aki Leiningen tábornoknak sógora volt.

Az aradi törvényszék mint volt régi lovas-tisztet halálra ítélte, de Montenuovo herceg közbenjárására az uralkodó a halálos ítéletet nehéz vasban eltöltendő 18 évi várfogságra

változtatta. Ennek egy részét Rohonczy Lipót Olmützben le is ülte. Az idejében el nem menekült többi tiszték szintén elfogatta Haynau és azután, hogy közlegényekké lefokoztatta őket, nem is német, vagy cseh ezredek gyalogságához, hanem a sorkatonaság által lenézett júrvezerekhez osztotta be őket.

Igy került az ország első gavallérja, a később annyira népszerű Podmaniczky Frigyes báró is a laibachi 1. számú szezereszrezredhez közlegénynek.

Fellebbvalói többször is kirendelték alantasmunkák, így kocsitengelyek kenőcsözésének elvégzésére, amit

Podmaniczky báró mindig zugolódás nélkül végzett el, de mielőtt belekezdett munkájába, vadonatúj, fehér glaciékeztűt húzott kezére.

Az ezredből Haynau a szintén a honvédség keretében harcolt régi császári 16-os számú huszárezreddel együtt 1850-ben a 10-es számú utánsezredet formálta meg és csak 1873-ban kapta vissza az ezred huszárljellegét.

A szabadságharc után, amikor a magyar hazafiak üldözése megkezdődött, természetes, hogy a Károlyi grófok hazafias szereplését is bűnnek vették. Károlyi Istvánnal szemben főbenjáró bűnnek rótták fel a huszárezred felállítását. 1849 február 22-én a hadbírósg maga elé idézte Budára. Kihallgatása után szabadonbocsátották, március 11-én újból kihallgatták, április 3-án pedig az Egyetem-utcai palotában elfogták és a Neugebäudeba hurcolták, ahol Bathhány Lajos grófot őrizték. A győzelmes magyar hadsereg akkor már Buda felé közeledett és ezért a Neugebäude két előkelő foglyát Olmützbe kísérték. Augusztus végén kerültek csak vissza Pestre, ahol október 5-én egyszerre hirdettek ítéletet felettük, Bathhányt halálra, Károlyit pedig kétévi várfogságra, százötven ezer forint bírságra és annak az összegnek a megfizetésére ítélték, amelyet a magyar kormány egy huszárezred felszerelése számára előlegezett.

A pénzbírság ilyenformán 400.000 forintra ruggott, ami az akkori időben horribilis összeg volt. Ezt az óriási összeget azonban hetek alatt összehozták Károlyi volt csongrádi jobbágyal, akiket még 1843-ban felszabadították és felajánlották neki.

Károlyit mélyen meghatotta a ragaszkodásnak és hálának ez a nagyszerű jele, amiben különösen egy Bagl nevű híres telkesgazda buzólkodott, de gavallérsága nem engedte, hogy az összeget akárcsak kölcsönképpen is elfogadja. A fogságból egy évet töltött ki Theresienstadtban Károlyi gróf, azután hazabocsátották.